

relations through official power level will facilitate a strong consolidation in the mind of higher moral and spiritual values and its education not only as a formal law-abiding citizen, but a moral person, capable to grasp the entire depth of relevant relationships that always have a certain moral overtones, because their emergence, change, development and termination related to a person who is a carrier of a certain level of moral consciousness.

If the law is an art good and justice, its norms cannot establish standards (rules) of conduct, which reflecting situational subjective desire of politicians, representatives of government and business circles, etc., and if such is the case, it means the gradual and unavoidable loss of law its regulatory potential and, consequently, the spread of destruction of the whole system of social regulation in general. In this case is impossible to talk about ensuring proper level of law and order in society, because law gradually moving away from other common social-and-normative systems, thereby becoming the only formal and ineffective means of social relations, the contents of which are already closed internally, that is social regulator, which is deprived the normative «support» by, for example, moral norms, that are often sub-consciously influencing human behavior, constantly defining, in particular, the character of its internal motivation, that precedes any human acts.

It is concluded: 1) law, moral and religion in objective measurement are mutually and interdependent regulatory systems; 2) the value of law as a state social regulator is determined by the nature or the degree of interaction, interdependence and mutual influence with moral and religion; 3) legal rules, enshrined in legislation, are not perceived only as limitations of personal freedom, when their content is matched to the internal moral and religious norms.

Key words: law, moral, religion, human, good, value, objectivity, subjectivity, liberalism.

УДК 340.1

В. Ю. ВАСЕЦЬКИЙ,
кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ – ОСНОВНИЙ ЧИННИК ПРОГРЕСУ СУСПІЛЬСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто питання розвитку та втілення в юридичну практику принципу прав людини як основного чинника, що характеризує прогрес розвитку суспільних відносин щодо забезпечення основних громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав, їх гарантування насамперед у країнах романо-германської правової системи, до якої належить Україна. З'ясовано, що роль правової системи в сучасній державі зазначена необхідністю забезпечення самовизначення особи, її розвитку та соціалізації. Доведено, що права і свободи людини є невід'ємною частиною не тільки правового життя, а й створюють певний універсальний принцип соціального регулювання в цивілізованих країнах.

Ключові слова: права людини, правові системи, юридичні механізми захисту.

Васецкий В. Ю. Обеспечение прав и свобод человека – основной фактор прогресса общества на современном этапе развития

В статье рассматривается вопрос развития и внедрения в юридическую практику принципа прав человека как основного фактора, который характеризует прогресс развития общественного отношения в направлении обеспечения основных гражданских, политических, социально-экономических и культурных прав, их гарантирования, прежде всего в странах романо-германской правовой системы, к которой принадлежит

Україна. Указано, що роль правової системи для сучасного державства визначається необхідністю забезпечення самоопределення людини, її розвитку та соціалізації. Сделан вывод, что права и свободы человека становятся неотъемлемой частью не только правовой жизни, они составляют определенный универсальный принцип социального регулирования в цивилизованных странах.

Ключевые слова: права человека, правовые системы, юридические механизмы защиты.

Vasetsky Viacheslav. The human rights as a major factor of progress of society at the present stage of its development

In this paper it is analyzed the question of development and introduction in legal practice of a principle of human rights as major factor which characterises progress in a direction of support of the basic civil, political, social and economic and cultural rights, to their warranting, first of all, in the countries of the Romance-German legal system. It is specified, that the role of legal system for the modern state is defined by necessity of support of self-determination of the person, its development and socialisation. The conclusion is made of following: the human rights become an integral part not only a legal life, they make a certain universal principle of social regulation in civilised countries.

Key words: human rights, legal systems, juridical mechanism of protection.

У сучасному світі права і свободи особи та громадянина є одним з основних чинників розвитку суспільства. Якою б не була держава за своєю природою, який би режим не панував, права та свободи особи, її взаємовідносини з державою завжди мали практичне значення, оскільки без урахування цього чинника неможливо було б установити в суспільстві порядок, який би відповідав інтересам особи. В умовах глобального світу зближення національних правових систем, створення єдиних правових стандартів, насамперед у сфері прав людини, їх права, свободи, обов'язки посідають основне за важливістю місце порівняно з іншими правовими явищами.

В умовах зазначених змін, що відбуваються у світі, у більшості країн, у тому числі в Україні, здійснюється встановлення єдиних принципів і стандартів, права людини стають безпосередньо діючим правом і можуть застосовуватися всупереч закону, якщо закон суперечить фундаментальним правам людини: не відображає природно-правові засади; не відповідає загальновознаним міжнародно-правовим принципам і нормам про права людини і громадянина; прийнятий нелегітимним органом державної влади тощо¹.

Розглядаючи новітні процеси реформування у вітчизняному суспільстві, Н. Оніщенко чітко зауважує, що варто звертати якомога більше уваги на таке явище, як право. Власне право виступає і як об'єкт реформування (від досконалості права, його дієвості, залежить проведення реформ), і як чинник, засіб реформування суспільних відносин і відображення досягнутих результатів, а також їх унормування і відповідне закріплення². На нашу думку, саме в такий спосіб право повинно віддзеркалювати сьогодні виклики часу та вимоги сучасного громадянського суспільства; а також реалізовувати ті зміни, яких потребує і громадянське суспільство, і пересічна людина.

Основна мета статті полягає в окресленні головних етапів розвитку та втіленню в юридичну практику принципу прав людини в новітній історії як

основного чинника, що характеризує прогрес розвитку суспільних відносин у напрямі забезпечення основних громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав, їх гарантуванню насамперед у країнах романо-германської правової системи, до якої належить Україна.

Історія виникнення, розвиток та закріплення основних прав і свобод людини має складні історико-правові передумови. «На шляху утворення прав і свобод людини, – як зазначає М. Оніщук, – суспільство пройшло тернистий шлях, крок за кроком обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на дедалі більше коло осіб та правовідносини між ними. Власне, вся цивілізаційна історія людства становить генезу прав людини»³.

Загальноприйнято вважати, що витоки природних та невідчужуваних прав людини сягають ще часів античності. Розвиток конституціоналізму в XVII–XIX ст. супроводжувався прийняттям актів, в основі яких саме права людини, зокрема це Декларація прав людини і громадянина 1789 р. у Франції; Білля про права, прийнятий у 1791 р. Конгресом США, що складається з 10 поправок до Конституції. Ще раніше, в Англії з прийняттям у 1689 р. Білля про права, боротьба суспільства за свої права з владою короля дійшла свого логічного кінця, права людини стали ідеологічним стрижнем Конституції Пилипа Орлика 1710 р., що значно вплинула на розвиток європейської правової думки.

Визначною подією в сучасній історії є прийняття 10 грудня 1948 р. у Парижі Загальної декларації прав людини, що з'явилася в повоєнні часи на хвилі поновлення ідеалів гуманізму та людяності, втілених у правах людини, їх визнання і гарантування на міжнародному рівні. Особливістю Загальної декларації прав людини є те, що вона втілила у своїх положеннях тисячолітній досвід і здобутки боротьби за права людини. Загальна декларація прав людини 1948 р. стала першим документом універсального характеру, який на міжнародному рівні проголосив основні громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права і цим встановив їх стандарти. Багато держав світу містили посилання на Декларацію або її положення у своїй конституції та конституційні акти, до того ж абсолютна більшість актів, конвенцій і договорів з питань прав людини, прийнятих після 1948 р., ґрунтуються на її принципах. І нині, у XXI ст., Декларація, не маючи юридичної сили міжнародного договору, залишається пріоритетним джерелом правозахисної діяльності і визначальним актом у сфері загального руху на захист прав людини⁴.

Цей документ з'явився на світ завдяки плідній діяльності членів Комісії з прав людини, в яку входили видатні правознавці та політичні діячі. Саме нашому співвітчизнику В. М. Корецькому належить авторство ст. 1 Декларації «Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти один щодо одного в дусі братерства»⁵.

Перелік основних прав людини, що надають різні автори, дещо різняться залежно від того кола питань, яким автори приділяють головну увагу. На нашу думку, дослідження доктрини прав людини варто проводити з позицій порівняльного аналізу правових систем світу⁶.

Н. Оніщенко зауважує, що роль правової системи в умовах сучасної держави визначається необхідністю забезпечення самовизначення особи, її розвитку та соціалізації. При цьому право виступає як об'єктивно можливий масштаб соціальної свободи, що стимулює творчу активність, самовизначення особи, гарантує визнання суспільством того, що кожний індивід народжується вільним і рівним з іншими, а верховенство права розглядається як соціальний феномен, який зумовлює невід'ємні права людини та громадянина на свободу, рівність, справедливість, гідне життя, повагу і недоторканність. В умовах розвитку демократичної, соціально-правової державності зростає соціальна спрямованість правової системи як засобу формування і реалізації інтересів суб'єктів шляхом закріплення певних цілей, норм, правил поведінки⁷.

Права людини виступають як об'єднавчий чинник сучасного етапу розвитку різних правових систем, зокрема, романо-германської та англосаксонської, які відчувають взаємовплив державно-правової і прецедентно-правової доктрин, насамперед у напрямі захисту прав людини в цих правових системах.

Демократичні процеси, що відбуваються в сучасній Україні, потребують чіткої, узгодженої та регламентованої дії, відповідних складників правової системи. При цьому одним із головних чинників виступає удосконалення законодавчої бази в напрямі розвитку та становлення інституту захисту прав людини як одного з основних пріоритетів правової держави. У зв'язку з цим актуальною проблемою є удосконалення законодавчої бази в напрямі розвитку та становлення інституту захисту прав людини як одного з основних пріоритетів правової держави. Права та свободи людини, взаємодія суспільства і держави завжди мали практичне значення, оскільки без урахування цієї взаємодії неможливо було б встановити в суспільстві порядок, необхідний для панівної еліти або для демократично обраних представників народу⁸.

На нашу думку, в сучасних умовах на європейському континенті незалежно від належності країни до певної правової сім'ї права та свободи людини повинні розглядатися не тільки як певний принцип, а й як правова норма, що набуває позитивного втілення в конкретних правових актах країн романо-германської правової сім'ї та застосування в судовій практиці країн загального права. З цього погляду принципово важливе значення має Європейський суд з прав людини, який діє на підставі положень, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основних свобод⁹. Україна визнає юрисдикцію цього Суду. Юрисдикція Суду визнана обов'язковою всіма державами-учасницями й поширюється на всі спори, пов'язані з застосуванням і тлумаченням норм Конвенції та Протоколів до неї в національних правових системах європейських країн. Кожна держава повинна не лише мати законодавство, яке якнайповніше забезпечує дотримання конвенційних прав та свобод, а й вживати всіх необхідних заходів для того, щоб воно реально діяло, а не залишалося лише на декларативному рівні. З іншого боку, вимоги Конвенції ставлять державу перед необхідністю утримуватися від будь-яких дій, які могли б призвести до порушення прав і свобод людини.

«Права людини – це неподільні права всіх», – заявив у своєму посланні з нагоди Всесвітнього дня миру (1998) папа Іоанн Павло II, якого часто назива-

ють «папою прав людини», оскільки ця тема стала однією з основних у його посланнях починаючи з 1979 р.¹⁰. Права людини як злагоджене вчення є загальним поняттям і має однакове розуміння і для романо-германської, і для англосаксонської правових систем, незважаючи на різну правову базу і її відображення в різних джерелах цих правових систем. Доктрина прав людини набула свого повного розвитку в новітній світовій історії завдяки тому, отримала прояв не тільки в декларативному сенсі, а й у конкретних справах з питань дотримання цих прав, коли, наприклад, у Європейському суді з прав людини розглядаються справи окремої особи або групи осіб щодо конкретної держави.

На нашу думку, в сучасних умовах на європейському континенті незалежно від належності країни до певної правової сім'ї приєднання країни до Конвенції про права людини визначають юридичну відповідальність держави перед особою по забезпеченню захисту основних прав і свобод людини і громадянина, створенню засобів та процедур, вироблення відповідних механізмів в цьому напрямі. Це стосується і України, яка прагне приєднатися до європейського товариства цивілізованих країн¹¹.

Специфіка юридичної відповідальності держави полягає у забезпеченні шляхом гарантування виконання органами державної влади, їх посадовими і службовими особами своїх обов'язків щодо прав та свобод громадян. Однак, як зазначають П. Рабінович і М. Хавронюк, оскільки ці права не є природними, а надаються державою, посадові особи, які діють від імені держави, мають реальну можливість зловживати своїм становищем, фактичним невизнанням чи ігноруванням того чи іншого права людини і громадянина, або незаконним обмеженням цього права, або порушенням процедури його обмеження тощо¹².

Більшість країн континентальної Європи належать до країн з романо-германською правовою системою, що побудована на принципах позитивізму. Згідно з концептуальними засадами позитивізму нормативно-правовий акт є основною зовнішньою формою (джерелом) права, характерною ознакою якого виступають ієрархічність нормативно-правових актів, що визначається юридичною силою, а також наявність конституції як основного закону, що має найвищу юридичну силу.

Конституція України є правовим актом прямої дії і згідно зі ст. 22 «конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод»¹³. Тобто конституційні права і свободи людини не тільки проголошуються, а й повинні реалізовуватися за допомогою відповідного механізму. Конституція України засвідчує, що владні органи всіх рівнів повинні забезпечувати конституційні гарантії прав та свобод людини і громадянина. Конституція України, як і більшість інших конституцій світу, містить положення, в яких закріплені права і свободи людини. Зокрема, у ст. 3 проголошено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Політичні права гарантує ст. 15, згідно з якою «суспільне життя в Україні ґрун-

тується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цензура заборонена. Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України». Держава гарантує соціально-економічні, культурні та інші права людини.

Основні права і свободи людини захищені в правовому відношенні практично в усіх країнах континентальної Європи, що належать до романо-германської правової сім'ї. Так, у Конституції Республіки Польща – основному юридичному акті держави¹⁴, також безпосередньо закріплені основні права і свободи людини і громадянина. Право на життя як невід'ємне право людини, що охороняється законом, зафіксовано у ст. 38 Конституції. Привертає до себе увагу ст. 43, яка виділяє в окрему категорію злочини проти людства та військові злочини. Одне з ключових місць у системі прав людини належить праву на повагу гідності. Конституція Республіки Польща закріплює: «Природна та невід'ємна гідність людини створює джерело свобод і прав людини і громадянина. Воно непорушне, а повага і охорона є обов'язком публічної влади». Конституція закріплює широкий спектр положень у сфері забезпечення прав людини, зокрема, ст. 47 визначає: «Кожний має право на правову охорону приватного, сімейного життя, честі і доброго імені, а також право вирішувати про своє приватне життя»; недоторканність житла закріплюється так: «Забезпечується недоторканність житла. Обшук житла, приміщення для транспортного засобу (pojazdu) може мати місце тільки у випадках, які встановлені в законі, і у визначеному в ньому порядку»; у Конституції гарантується особиста недоторканність і свобода.

Отже, доходимо таких висновків:

1. Права і свободи людини в сучасному світі є основним чинником, що визначає прогрес розвитку суспільних відносин щодо забезпечення основних громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав, їх гарантування насамперед у країнах романо-германської правової системи, до якої належить Україна.

2. Права і свободи людини стають невід'ємною частиною не тільки правового життя, вони становлять певний універсальний принцип соціального регулювання цивілізованих країн.

3. Гарантією втілення в правову практику зазначених принципів виявляється юридична відповідальність держави перед кожною особою із захисту прав і свобод людини, а відмова держави від такої відповідальності не тільки суперечить її зобов'язанням у рамках Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а й віддаляє відповідну країну від напряму розвитку суспільства в сучасному світі.

1. *Козюбра М. І.* Правовий закон: проблема критеріїв // Вісник Академії правових наук України. – Харків : Право, 1993. – № 2 (33) – № 3 (34). – С. 92; 2. *Онищенко Н. М.* Право як об'єкт і чинник реформаторських змін в сучасному суспільстві // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2016. – № 2. – С. 22; 3. *Онищук М.* Проблеми забезпечення прав людини в Україні: від загальної декларації прав людини до сьогодення //

Право України. – 2009. – № 4. – С. 2930; 4. Там само. С. 30-31; 5. *Загальна декларація прав людини*. – Київ : Право, 1995. – 12 с; 6. *Порівняльне законодавство* (правові системи світу) : монографія / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – Київ : Парламентське вид-во, 2008. – С. 51; 7. *Оніщенко Н. М.* Правова система: проблеми теорії : монографія. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – С. 40-45; 8. *Дія права: інтегративний аспект* : монографія/ відп. ред. Н. М. Оніщенко. – Київ : Юридична думка, 2010. – С. 268; 9. *Конвенція про захист прав і свобод людини* (ETS No.5) із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу № 11 // Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. – Київ : Парламентське видавництво, 2000. – 656 с; 10. *Графський В. Г.* Всеобщая история права и государства: учеб. для вузов. – Москва : Норма, 2007. – С. 702-703; 11. *Васецький В. Ю.* Забезпечення прав та свобод людини шляхом удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед особою // *Часопис Київського університету права*. – 2009. – № 3. – С. 25-30; 12. *Рабинович П. М., Хавронюк М. І.* Права людини і громадянина : навч. посіб. – Київ : Атіка, 2004. – С. 281; 13. *Конституція України* 1996 рік. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30; 14. *Конституции государств* Европы. Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации : в 3-х т. / под ред. А. С. Автономова, В. А. Савицкого, А. И. Черкесова. – Москва : Норма, 2001. – Т. 2. – 838 с.

Vasetsky Viacheslav. The human rights as a major factor of progress og society at the present stage of its development

In the modern world of human rights become one of major factors of development of a society. In the conditions of the global world the following phenomena take great importance in comparison with other legal phenomena: convergence of national legal systems, creation of uniform legal standards, first of all in sphere of human rights, their rights, freedom, responsibilities.

The main aim of paper is to analyze the question of development and introduction in legal practice of a principle of human rights as major factor which characterizes progress in a direction of support of the basic civil, political, social, economic and cultural rights, to their warranting, first of all, in the countries of the Romance-German legal system.

The factors which determine the legal responsibility of Ukraine ensuring the rights and freedoms of man and citizen, to create tools and procedures, for developing of appropriate of mechanisms in this regard are modern situations of Ukraine's development, its aspirations to join the European Society of civilized countries, the implementation of the ratification of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, and the relevant state's obligation.

The problem of the state's responsibility to the person is relatively new in the national and international law. Recently there were scientific studies that have not only a regulatory and practical, but doctrinal character. Note that development of the concept is an enhancement to the institute of legal state's responsibility to the civil society and the person in Ukraine. This paper observed that the organization of the democratic, social, rule of law in the independent Ukraine objectively provides for establishing and implementing the principle of mutual responsibility the state and person.

Because essential changes in the world, recent revision of security measures in Europe, where Ukraine found itself in the middle of the action, and the deepening of democratic reforms in Ukraine, should expect to the appearance of fundamental research in reciprocal legal responsibility of state and person, not only towards the rights and freedoms of individual and citizen, but also in the wider sphere of interaction.

The conclusion is made of following: the human rights become an integral part not only a legal life; they make a certain universal principle of social regulation in civilized countries. Refusal of the state of such responsibility not only contradicts obligations of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, it removes the corresponding country from a direction of development of a society in the modern world

Key words: human rights, legal systems, juridical mechanism of protection.